

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто норми українського законодавства, що регулюють проблеми захисту тварин від жорстокого поводження. Охарактеризовано правовий статус тварин в межах Цивільного кодексу України. Приділено увагу Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», який є спеціальною нормою законодавства у цій галуззі. З'ясовано, які види відповідальності передбачені Кримінальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення за вчинення злочинів та правопорушень по відношенню до тварин. Досліджено практику захисту тварин від жорстокого поводження в країнах Європи. Окреслено основні проблеми реалізації механізму захисту тварин в Україні. Запропоновано шляхи подолання існуючих законодавчих прогалин. Надано власні визначення термінів «знущанням над тваринами, що спричинило мучення» та «фізичні страждання тварин».

Ключові слова: тварини, правові засади захисту тварин, захист тварин від жорстокого поводження, жорстоке поводження з тваринами, правовий статус тварин.

Sashchenko Mariia

Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL PRINCIPLES FOR THE PROTECTION OF ANIMALS FROM CRUEL TREATMENT

Summary. The article deals with the norms of the Ukrainian legislation governing the problems of animal protection from cruel treatment. The author describes the legal status of animals within the framework of the Civil Code of Ukraine. The question of the legal regulation of the status of animals in France has been investigated. Attention is paid to the Law of Ukraine "On the Protection of Animals from Cruelty", which is a special rule of law in this field. The rules of treatment of pets, stray animals, the procedure of veterinary care of animals, rules of their transportation, peculiarities of property rights and other property rights of animals, as well as the issues of handling of wild, hunting, agricultural, domestic and experimental animals are considered. The special regime, which is assigned to animals by the Civil Code of Ukraine, is characterized. The problem of "natural rights of animals" within the limits of the Ukrainian legislation is outlined. The types of liability under the Criminal Code of Ukraine and the Code of Administrative Offenses for the commission of crimes and offenses against animals have been determined. The lowest and highest levels of criminal and administrative penalties for animal cruelty in Ukraine have been identified. The practice of protecting animals from ill-treatment in European countries is explored. The responsibility provided for in the UK and Austria has been considered. The main problems of implementation of the mechanism of protection of animals in Ukraine are outlined. Ways to overcome existing legislative gaps are suggested. Options for improving a special rule that protects animals from abuse are provided. A comprehensive approach to reducing the number of animal abuse cases has been developed. They formulate their own definitions of the terms "animal abuse that caused torture" and "animal physical suffering".

Keywords: animal, animal law, protection of animals, anti-cruelty, cruel treatment of animals, protection of animals from cruelty.

Постановка проблеми. На жаль, з кожним роком в Україні зростає кількість випадків жорстокого поводження з тваринами. Підрунтям цього слугує низка економічних, культурних та правових причин, зокрема наявність прогалин у законодавстві, що регулює захист тварин, правовий режим речі, що застосовується до тварин та неузгодженість нормативно-правових актів. Тому ця ситуація потребує окремої уваги з боку правознавців, які спільними зусиллями можуть зменшити кількість випадків проявлення агресії по відношенню до тварин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До теми нашого дослідження у своїх наукових працях зверталися В.І. Андрейцев, М.М. Брінчук, Ю.О. Вовк, С.С. Константініді, О.С. Колбасов, Н.Р. Малишева, В.Л. Мунтян, Н.І. Титов, П.В. Тихий, Ю.С. Шемшученко та ін.

Метою статті є аналіз положень національного законодавства, що закріплюють правовий режим захисту тварин від жорстокого поводження; виділення особливостей правового регулювання та дослідження проблемних аспектів.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, більшість цивілізованих країн світу погоджуються з тим, що тварини є живими істотами, які потребують захисту не менше (а можливо навіть більше) ніж люди. Проте Україна цю позицію не розділяє.

У ст. 180 Цивільного кодексу України тваринам надається статус особливого об'єкту цивільних прав. Але у той же час на них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. На нашу думку, дана стаття суперечить моральним засадам європейського суспільства та є перешкодою у процесі захисту тварин від жорстокого поводження.

Розглядаючи тварин як речі, правозастосовець має надавати їм всі характерні для речей ознаки. Тобто законодавець стверджує, що тварин можна поділяти за оборотоздатністю (вільно доступні, вилучені з обігу, обмежені в обігу), залежно від можливості переміщення у просторі (рухомі, нерухомі), за способами індивідуалізації (родові, індивідуально-визначені), залежно від можливості поділу (подільні, неподільні), залежно від трива-

лості використання (споживні, неспоживні) тощо. На нашу думку, тварини не можуть підлягати даній кваліфікації, оскільки їм не притаманні більшість характерних для речей ознак.

Цивільним кодексом також регулюються деякі аспекти права власності на бездоглядну тварину. Статтею 340 ЦК України закріплено, що особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, зобов'язана негайно повідомити про це власника і повернути її. Якщо власник бездоглядної домашньої тварини або місце його перебування невідомі, особа, яка затримала тварину, зобов'язана протягом трьох днів заявити про це органам місцевого самоврядування, який вживає заходів щодо розшуку власника. Також цивільним законодавством визначено, якщо протягом шести місяців з моменту заявлення про затримання бездоглядної робочої або великої рогатої худоби і протягом двох місяців – щодо інших домашніх тварин не буде виявлено їхнього власника або він не заявить про своє право на них, право власності на ці тварини переходить до особи, у якої вони були на утриманні та в користуванні [1].

Особливий режим, що декларується Цивільним кодексом поширюється лише на дуже обмежені випадки. Наприклад, ЗУ Про «Червону книгу України» гарантується охорона рідкісним і таким, що перебувають під загрозою зникнення, видам тваринного світу, вони також не можуть перебувати у вільному цивільному обороті [2]. Але це скоріше виняток із загального правила, а отже особливий режим не працює по відношенню до більшості тварин, тих що страждають від жорстокого поводження, зокрема.

Весь цивілізований світ, у тому числі країни Європейського Союзу, притримуються тези: «Тварини – це не речі». На нашу думку, Цивільний кодекс України, в частині ставлення до тварин є дуже застарілим. Наразі важливим аспектом модернізації кодексу є змінення ст. 180, зокрема шляхом визнання тварин живими істотами.

Позитивний досвід у цій сфері мала Франція. Статус тварин у країні обговорювався більше року, та за підсумками дебатів тварин визнали «живими створіннями, здатними відчувати», був прийнятий відповідний законопроект. До цього тварини у Франції вважалися «товаром або меблями» [3].

Окрім Цивільного кодексу України, правовий статус тварин також визначається спеціальною нормою законодавства. Відповідно до ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження» жорстоке поводження з тваринами – це знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило мучення, завдало їм фізичного страждання, тілесні ушкодження, каліцтво або призвело до загибелі, нацькування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх та сільськогосподарських тварин напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин. Цей закон є спеціалізованою нормою, що має передбачати можливі варіанти незаконної поведінки людей по відношенню до тварин, методи боротьби з нею та її превенцію. Та на практиці норми закону мають більш декларативний характер, а ніж реальну можливість забезпечення захисту.

Цим законом передбачено порядок ветеринарного обслуговування тварин (ст. 10), правила їх транспортування (ст.11), особливості права власності та інших речових прав на тварин (ст. 12), визначаються умови угод, предметом яких є тварини (ст. 13), передбачається створення притулків для тварин (ст. 15), порядок умертвіння тварин (ст.17), також висвітлюються питання поводження з дикими, мисливськими, сільськогосподарськими, домашніми та експериментальними тваринами (ст. ст. 19,20,21,26) тощо [4].

Статтею 22 ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження» передбачено правила поводження з домашніми тваринами, що виключають жорстокість. Зокрема, при поводженні з домашньою твариною особа, яка її утримує, зобов'язана: дбати про домашню тварину, забезпечити їй достатню кількість їжі та постійний доступ до води; надавати можливість домашній тварині здійснювати необхідні рухи, контактувати з собі подібними; забезпечити наявність намордника, повідка, що необхідні для здійснення вигулу домашньої тварини поза місцем її постійного утримання; забезпечити наявність на домашній тварині нашийника з ідентифікуючими позначками; забезпечувати своєчасне надання домашній тварині ветеринарних послуг (обстеження, лікування, щеплення тощо); негайно повідомляти медичну або ветеринарну установу про випадки заподіяння домашньою твариною ушкоджень здоров'ю людині або іншим тваринам; запобігати неконтрольованому розмноженню домашніх тварин.

Проте Закон не містить визначення того, що слід розуміти під «мученням» та «фізичним стражданнями» та як розмежовувати ці два поняття, а також в межах зазначеного закону відсутня відповідальність за жорстоке поводження з тваринами та не має жодних відсильних норм до Кримінального кодексу України або Кодексу України про адміністративні правопорушення, які таку відповідальність передбачають. Наявність прогалин та неузгодженості ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження» з іншими нормативно-правовими актами створює широке поле для уникнення відповідальності за злочинні дії.

Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо під «знуцанням над тваринами, що спричинило мучення» розуміти будь-які дії направлені по відношенню до тварини, що супроводжувалися особливим фізичним болем або особливими фізичними стражданнями останньої. «Фізичні страждання» слід розцінювати як особливий стан тварини за якого вона позбавлена нормальних умов для існування або перебуває в умовах, що не відповідають її біологічним, видовим та індивідуальним особливостям. До таких страждань можна віднести позбавлення води та їжі на тривалий час, поміщення тварини у невідповідний для неї температурний режим (холод, спеку), залишення в шкідливих для її здоров'я умовах тощо.

Також, вважаємо необхідним доповнити статтю 18. Загальні правила поводження з тваринами, що виключають жорстокість ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження» відсильною нормою до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Одним із позитивних аспектів спеціальної норми про захист тварин можна назвати спробу законодавця впровадження терміну «природних прав тварин». Але це лише теоретична спроба, що не має ніякого практичного значення, оскільки не зважаючи на те, що законодавець закріплює захист природних прав тварин, як одне з завдань ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження», надалі цей термін жодного разу не використовується у тексті закону, цьому поняттю не надається нормативне визначення. Більш того, сам факт визнання наявності у тварин природних прав йде в переріз з концепцією українського законодавства та існуючого режиму речі, що застосовується по відношенню до тварин.

В українському законодавстві за жорстоке поводження з тваринами передбачено 2 види відповідальності: адміністративну та кримінальну.

За прояви жорстокого поводження з тваринами законодавцем передбачено такі види адміністративної відповідальності як штраф, конфіскація, адміністративний арешт. Розмір штрафу варіюється від 510 до 8500 грн. На нашу думку такий розмір штрафу є незначним, оскільки у більшості випадків правопорушників він не стримує, а навпаки не викликає побоювань. В інших країнах світу суми штрафів є значно вищими. Наприклад, Австрія зарекомендувала себе як країну у якій тварин поважають та захищають ще у 2004 році. До жорстокого поводження австрійці прирівнюють більшість дій, що можуть змусити тварину відчувати себе дискомфортно. Поміщення тварини у неволю (у тому числі у вітрину зоокарантини), спричинення фізичного болю, створення умов, що можуть налякати тварину – все це жорстоке поводження, що є закріпленим на законодавчому рівні та за яке передбачене невідворотне покарання. Найменший штраф, при порушенні прав тварини, сягає \$2,420, у випадку тяжкого насилля – до \$18,160.

У разі виявлення жорстокого поводження з тваринами у Великій Британії, така тварина підлягає конфіскації, господаря ж вносять до спеціального реєстру, запис у якому забороняє йому у подальшому заводити будь-яких тварин та стягується штраф в межах £20,000 [5]. У цих країнах випадки жорстокого поводження з тваринами є поодинокими, а у осіб, які хоч раз вчинили такого виду правопорушення не виникає бажання повторити його знову. Звісно, велика сума штрафів – це не основний стримуючий фактор, оскільки вагому роль відіграє також загальне ставлення суспільства до тварин, сприйняття того факту, що це також живі істоти та виховання любові до них у людей з малечку. Коли мова йде про український менталітет, на нашу думку, необхідно застосовувати комплексний підхід у вигляді збільшення розмірів адміністративної відповідальності та введення спеціальних занять та курсів у навчальну програму дитсадків та шкіл.

Мінімальна межа кримінального покарання сягає арешту на строк до шести місяців, максимальна – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років. Завдячуючи сьгоднішньому вигляду статті 299 КК України, ми маємо угоди про асоціацію з ЄС, оскільки однією з вимог європейської спільноти було приведення у відповідність законодавства, у тому числі й того, що стосується захисту тварин. Для України надання жорсто-

кому поводженню з тваринами статусу тяжкого злочину є важливим кроком на шляху захисту тварин. Проте у порівнянні з законодавством інших європейських країн ця норма не є настільки дієвою. Наприклад, у Великій Британії санкція за жорстоке поводження з тваринами може сягати позбавлення волі на строк до 12 років. Франція гарантує тваринам належний догляд, у разі не забезпечення якого, господаря може бути позбавлено волі на строк до 2 років.

Висновки. Україна стала на шлях країни, що має намір дбати про добробут не лише людей, а й тварин, нещодавно у порівнянні з іншими країнами світу. Так, перші зобов'язання щодо приведення законодавства у відповідність з європейськими нормами у цій сфері були взяті нашою країною лише у 1995 році. Проте, й на сьогодні Україною ратифіковані не всі Європейські конвенції, що мають на меті захист тварин від проявів жорстокості.

Українським законодавцем було розроблено низку національних нормативно-правових актів, що висвітлюють деякі аспекти права тварин на захист. Зокрема, ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження» виступає спеціальною нормою у цій сфері, яка вміщує в себе як позитивні так і негативні аспекти. Цивільним кодексом України визначається режим речі для тварин. Адміністративним та Кримінальним кодексами України передбачається відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, утримання їх в неналежних умовах тощо.

Загалом, українське законодавство містить достатню кількість норм, що регулюють питання захисту тварин, проте жодна з цих норм не є досконалою. Наявність прогалин та неузгодженості законодавчої бази породжує неможливість здійснення захисту тварин на практиці. Заради вирішення даної проблеми нами було запропоновано низку удосконалень.

Зокрема, в Україні має бути змінено підхід до сутності тварин як таких. Правовий режим речі, що закріплюється Цивільним кодексом України є застарілим та таким, що не відповідає сучасним реаліям життя. У цьому питанні наша країна може перейняти досвід іноземних країн, у тому числі Франції, та закріпити за тваринами статус живих істот. Внесення даної норми до українського законодавства створить правове поле для визнання наявності у тварин природних прав та їх подальший розвиток у майбутньому.

Наступним кроком необхідно надати чітке визначення термінів: «тварини», «жорстоке поводження з тваринами» та узгодити їх дефініції з іншими нормативно-правовими актами. Уніфікованість теоретичної бази призведе до єдності й у практичній діяльності, судовій практиці зокрема.

Важливим аспектом вдосконалення процесу захисту тварин від жорстокого поводження є також створення більш відповідальної ставлення до проблем тварин у правоохоронних органах. Представники Національної поліції мають реагувати на усі виклики, що стосуються порушення прав не лише людей, а й тварин. Факти жорстокого поводження мають фіксуватися та вноситися до ЄРДР у встановленому законом порядку. Поліцейські, що «закривають очі» на справи, що стосуються тварин та розцінюють їх як малозначні мають зазнавати дисциплінарної відповідальності.

Заради контролю над правоохоронними органами у сфері виконання ними своїх службових обов'язків щодо захисту тварин від жорстокого поводження, пропонуємо створити спеціальний орган з представників громадськості. До компетенції даного органу має входити перевірка ефективності діяльності правоохоронних органів, попередження порушення встановленого порядку захисту прав тварин, повідомлення суспільства та уповноважених органів про виявленні порушення тощо. Випадки створення таких органів є непоодинокими у країнах Європи.

Одним з превентивних заходів на шляху захисту тварин є запровадження спеціального реєстру (на прикладі Великобританії), в якому б вівся перелік осіб, які хоч раз проявляли жорстокість по відношенню до тварин. Такі люди мають автома-

тично позбавлятися права утримувати тварин, як на момент вчинення правопорушення так і у майбутньому. Такий крок навчив би українців бути відповідальними за тих, кого вони приручають.

Проте найважливішим аспектом становлення України як «екокраїни», яка дбає про добробут усіх своїх мешканців є виховання почуття любові до тварин з пелюшок. Оточення дитини з ранніх літ (батьки, вихователі, вчителі) мають пояснювати їй, що тварини – це не речі, не іграшки, не предмети інтер'єру, а живі істоти, яких не можна бити та ображати, тому що вони також відчувають біль та страх. Лише майбутнє покоління, яке буде любити тварин та ставитися до них як до «менших братів» зможе побудувати країну в якій не буде проявів жорстокості по відношенню до тварин, а отже й механізми захисту будуть не потрібні.

Список літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.11.2019).
2. Про Червону книгу України від 07 лютого 2002 р. № 3055-III / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3055-14> (дата звернення: 10.11.2019).
3. Турська В.О. Адміністративно-правове регулювання захисту тварин від жорстокого поводження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 19 с.
4. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон від 21.02.2006 р. № 3447-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (дата звернення: 10.11.2019).
5. Біленька А. 51 день арешту за жорстокість до тварин. Це та інші покарання, які варто ввести в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/02/26/235781/> (дата звернення: 19.11.2019).

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2003). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. Law № 435-IV. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (accessed 10 November 2019).
2. Verkhovna Rada Ukrainy (2002). Pro Chervonu knyhu Ukrainy [Law about Red Book] Law № 3055-III. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3055-14> (accessed 10 November 2019).
3. Turska, V.O. (2016). Administratyvno-pravove rehuliuвання zakhystu tvaryn vid zhorstokoho povodzhennia [Administrative and legal regulation of the protection of animals from ill-treatment] (PhD Thesis), Odesa.
4. Verkhovna Rada Ukrainy (2006). Pro zakhyst tvaryn vid zhorstokoho povodzhennia [Law about protection of animals from ill-treatment]. Law № 3447-IV. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (accessed 10 November 2019).
5. Bilenska, A. (2019). 51 den areshthu za zhorstokist do tvaryn. Tse ta inshi pokarannia, yaki varto vvesty v Ukraini [51 day arrest for animal cruelty. These are other penalties that should be imposed in Ukraine] Ukrainska Pravda [Ukrainian Pravda] (electronic journal). Available at: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/02/26/235781/> (accessed 19 November 2019).